

Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport

ORDRE 4/2019, de 7 de febrer, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, per la qual es declaren bé de rellevància local immaterial les Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís. [2019/1341]

L'article 1.3 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix que formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, coneixements, tècniques, pràctiques i usos més representatius i valuosos de les formes de vida i de la cultura tradicional valenciana.

Els articles 15.5 i 55 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableixen que s'inclouran en la Secció Cinquena de l'Inventari General del patrimoni cultural valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatives i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'inclouran els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Vist l'informe que hi ha en l'expedient administratiu i de conformitat amb el mateix; fent ús de les facultats que confereix l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià; l'article 20 del Decret 140/2014, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport; i l'article 19.1 del Decret 62/2011, de 20 de maig, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels béns de rellevància local. I després de la notificació de la resolució d'inoació als interessats en el procediment, i no havent rebut cap al·legació a la seua protecció patrimonial.

ORDENE

Primer

Declarar bé de rellevància local immaterial les Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís.

Segon

En atenció a allò que disposa l'article 56 de la Llei de la Generalitat Valenciana 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, es determinen els valors del bé que justifiquen la seua declaració i es descriuen els detalls que permeten la seua precisa identificació, en l'annex que s'adjunta a aquesta ordre.

Tercer

La protecció de les Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís, com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les mesures següents:

- a) Realitzar tasques d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- b) Incorporar els testimonis disponibles a suports materials que garantiscen la seua protecció i preservació.
- c) Vetlar pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

Qualsevol canvi que excedisca el normal desenvolupament dels elements que formen aquesta manifestació cultural s'haurà de comunicar a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a, si és el cas, la seua autorització administrativa i consegüent modificació d'aquesta resolució.

Les accions de salvaguarda que es projecten hauran de tindre en compte, de manera molt especial, els riscos de desvirtuació que es podrien derivar del turisme massiu, així com la necessitat de valorar i

Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte

ORDEN 4/2019, de 7 de febrero, de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, por la que se declaran bien de relevancia local immaterial las Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís. [2019/1341]

El artículo 1.3 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece que forman parte del patrimonio cultural valenciano, en calidad de bienes inmateriales del patrimonio etnológico, las creaciones, conocimientos, técnicas, prácticas y usos más representativos y valiosos de las formas de vida y de la cultura tradicional valenciana.

Los artículos 15.5 y 55 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establecen que se incluirán en la sección quinta del Inventario General del patrimonio cultural valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Visto el informe que obra en el expediente administrativo y de conformidad con el mismo; en uso de las facultades que confiere el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano; el artículo 20 del Decreto 140/2014, de 5 de septiembre, por el que se aprueba el Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte; y el artículo 19.1 del Decreto 62/2011, de 20 de mayo, por el que se regula el procedimiento de declaración y el régimen de protección de los bienes de relevancia local. Y tras la notificación de la resolución de incoación a las personas interesadas en el procedimiento, y no habiendo recibido ninguna alegación a su protección patrimonial.

ORDENO

Primero

Declarar bien de relevancia local immaterial las Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís.

Segundo

En atención a lo dispuesto por lo dispuesto en el artículo 56 de la Ley de la Generalitat Valenciana 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, se determinan los valores del bien que justifican su declaración y se describen los detalles que permiten su precisa identificación, en el anexo que se adjunta a la presente orden.

Tercero

La protección de las Festes de l'Arbret d'Altea: Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís, como patrimonio cultural immaterial se concretará en las siguientes medidas:

- a) Realizar labores de identificación, descripción, investigación, estudio y documentación con criterios científicos.
- b) Incorporar los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su protección y preservación.
- c) Velar por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

Cualquier cambio que exceda el normal desarrollo de los elementos que forman esta manifestación cultural deberá comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para, en su caso, su autorización administrativa y consiguiente modificación de la presente orden.

Las acciones de salvaguardia que se proyecten deberán tener en cuenta, de manera muy especial, los riesgos de desvirtuación que podrían derivarse del turismo masivo, así como la necesidad de valo-

protegir adequadament els oficis tradicionals associats a aquesta manifestació.

La gestió del patrimoni cultural protegit per aquesta declaració de Bé de Rellevància Local Immaterial, correspon a la Comissió de Festes Sant Joan d'Altea, la Comissió de Festes Sant Roc d'Altea, la Comissió de Festes de Sant Lluís Bertran d'Altea, l'Associació Amics de l'Arbret d'Altea i a l'Ajuntament d'Altea.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

Única. Inscripció en l'Inventari General del patrimoni cultural valencià.

La present declaració queda inscrita en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià.

DISPOSICIÓ FINAL

Única

La present ordre entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

La qual cosa es fa pública als efectes oportuns.

València, 7 de febrer de 2019

El conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANNEX

1. Identificació

1.a. Identificació geogràfica: barri del Fornet i poble antic d'Altea; partides rurals de l'Horta i del Barranquet, i partides adjacents.

1.b. Àmbit: usos socials, rituals i actes festius.

1.c. Tipologia: festes arbòries; celebracions de la fertilitat agrícola i de la joventut.

1.d. Denominació principal i altres: Festes de l'Arbret d'Altea; Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís.

1.e. Comunitats o persones relacionades amb l'element: la celebració de les Festes de l'Arbret implica la participació de col·lectius locals encarregats directament de fer la festa, com les comissions festeres, els portadors de l'arbret i les persones que integren el seu seguici, juntament amb la participació d'actors col·lectius que gaudeixen de les celebracions, com el públic assistent, i que subministren el suport extern necessari, com l'administració municipal; amb alguns actors individuals rellevants, com és la persona experta que exerceix la figura del tallador de l'arbret, o els músics que fan sonar el tabal i la dolçaina.

1.f. Descripció curta: les Festes de l'Arbret constitueixen una ancestral tradició, compartida amb altres localitats valencianes, que es mantenen amb singular força a Altea, amb caràcter de cycle festiu com a patrimoni cultural immaterial viu, evolutiu i participatiu. Les Festes de l'Arbret constitueixen una font de creativitat, un factor de sostenibilitat ambiental i una clara expressió de la identitat local alteana.

En el llibre *La estación del amor. Fiestas populares de mayo a San Juan*, publicat l'any 1979, l'antropòleg Julio Caro Baroja indica que: «En molts pobles de l'antic Regne de València, la gent jove va a alguna heretat a la matinada de Sant Joan i tria un xop, el que millor li pareix, i el talla sense demanar abans permís a l'amo. Al so de la dolçaina i el tamboril, el porten a la plaça de l'església i l'adornen amb cintes, etc. Allí col·locat queda l'arbret de Sant Joan fins a primers d'agost i llavors l'amo pot anar a buscar-lo. Altea, on la celebració de les Festes de l'Arbret es documenta, com a mínim, des del segle XIX, és un dels pobles valencians al qual es referia l'antropòleg basc.

Els actes que integren aquest singular cycle festiu, que comença amb la celebració del solstici d'estiu, responen a un mateix guió. Els actors principals són la tala (tallà) i la neteja de branques del xop per a produir

rar y proteger adecuadamente los oficios tradicionales asociados a esta manifestación.

La gestión del patrimonio cultural protegido por esta declaración de bien de relevancia local inmaterial, corresponde a la Comissió de Festes Sant Joan d'Altea, la Comissió de Festes Sant Roc d'Altea, la Comissió de Festes de Sant Lluís Bertran d'Altea, Associació Amics de l'Arbret d'Altea y al Ayuntamiento de Altea.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

Única. Inscripción en el Inventario General del patrimonio cultural valenciano.

El presente bien inmaterial queda inscrito en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano.

DISPOSICIÓN FINAL

Única

La presente orden entrará en vigor al día siguiente de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Lo que se hace público a los efectos oportunos.

València, 7 de febrero de 2019.

El conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deporte,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANEXO

1. Identificación

1.a. Identificación geográfica: localidad de Altea; barrio del Fornet y pueblo antiguo de Altea; partidas rurales de L'Horta y del Barranquet, y partidas adyacentes.

1.b. Ámbito: usos sociales, rituales y actos festivos.

1.c. Tipología: fiestas arbóreas; celebraciones de la fertilidad agrícola y de la juventud.

1.d. Denominación principal y otras: Festes de l'Arbret d'Altea; Arbret de Sant Joan, Arbret de Sant Roc i Arbret de Sant Lluís.

1.e. Comunidades o personas relacionadas con el elemento: la celebración de las Festes de l'Arbret implica la participación de colectivos locales encargados directamente de hacer la fiesta, como las comisiones festeras, los portadores del *arbret* y las personas que integran su cortejo, junto con la participación de actores colectivos que gozan de las celebraciones, como el público asistente, y que suministran el apoyo externo necesario, como la administración municipal; con algunos actores individuales relevantes, como es la persona experta que ejerce la figura del cortador del *arbret*, o los músicos que hacen sonar el tambor y la dulzaina.

1.f. Descripción corta: las Festes de l'Arbret constituyen una ancestral tradición, compartida con otras localidades valencianas, que se mantienen con singular fuerza en Altea, con carácter de ciclo festivo, como patrimonio cultural inmaterial vivo, evolutivo y participativo. Las Festes de l'Arbret constituyen una fuente de creatividad, un factor de sostenibilidad ambiental y una clara expresión de la identidad local alteana.

En el libro *La estación del amor. Fiestas populares de mayo a San Juan*, publicado en el año 1979, el antropólogo Julio Caro Baroja indica que: «En muchos pueblos del antiguo Reino de Valencia la gente moza va a alguna heredad a la madrugada de San Juan y escoge un chopo, el que mejor le parece, y lo corta sin pedir permiso al amo de antemano. Al son de la dulzaina y tamboril, llévanlo a la plaza de la iglesia y lo adornan con cintas, etc. Allí colocado queda l'arbret de Sant Joan hasta primeros de agosto y entonces el amo puede ir a buscarlo». Altea, donde la celebración de las Festes de l'Arbret se documenta desde al menos el siglo XIX, es uno de los pueblos valencianos a los que se refería el antropólogo vasco.

Los actos que integran este singular ciclo festivo, que comienza con la celebración del solsticio de verano, responden a un mismo guion. Los actores principales son la tala (*tallà*) y la limpieza de ramas del chopo

l'arbret, el trasllat de l'arbret i la *plantà* de l'arbret. El trasllat de l'arbret comença a la vesprada i la *plantà* coincideix amb la posta de sol. El ritual comença amb la tala d'un xop. L'arbre és despulat de les branques, amb l'excepció d'un grapat de branques amb fulles verdes que es deixen al còp o caramull. Acabada la producció de l'arbret, aquest és portat als muscles pels fadrins, amb participació també de les fadrines, als quals acompanyen persones de major edat, molts d'ells relacionats amb la comissió de festes organitzadora de la festa, i les xiquetes i xiquets porten el seu propi arbret, de xicotetes dimensions, acompanyats per pares i familiars. El ritual culmina amb la plantació de l'arbret pels portadors en llocs emblemàtics de la població i d'alguns dels seus nuclis rurals, en dates significatives del calendari festiu local. Així, l'Arbret de Sant Joan es planta en la plaça de l'Església d'Altea, cor de la població, el divendres vespra de Sant Joan; l'Arbret de Sant Roc es planta en l'antiga era enfront de l'ermita de Sant Roc, en la partida de l'Horta, el dissabte vespra del primer diumenge d'agost, en el context de les festes de Sant Roc, i l'Arbret de Sant Lluís es planta en l'antiga era davall de l'ermita de Sant Lluís, en la partida del Barranquet, el dissabte vespra de l'últim diumenge d'agost, en el marc de les festes de Sant Lluís Bertran.

El trasllat, acompanyat de música tradicional valenciana de xirimita i tabalet, amb els quals s'interpreten peces característiques del patrimoni musicològic comarcal i local en un ambient lúdic, caracteritzat pel llançament d'aigua per part dels espectadors i la distribució de vi des dels vehicles que acompanyen la comitiva, mentre el públic entona, entre altres, el tradicional càntic d'*Aigua i vi!* Durant el trasllat i després d'haver-se efectuat la plantació ritual, amb variacions en cadascun dels tres arbrets, els participants i el públic assistent recuperen forces i reforcen el llac festiu comunitari mitjançant el tast de productes característics de la gastronomia popular local. Sota la rúbrica «Festes populars», l'Ordenança municipal reguladora de les Festes Majors d'Altea en vigor, aprovada l'any 2012, estableix la *plantà* de l'arbret com un acte tradicional en les festes de Sant Joan (article 34), de Sant Roc (article 42) i de Sant Lluís Bertran (article 48). Així mateix els Estatuts de les comissions festives de Sant Joan d'Altea, de Sant Roc d'Altea i de Sant Lluís Bertran d'Altea tenen, entre altres finalitats, la de realitzar la *plantà* de l'arbret.

2. Marc espacial

2.a Localització: municipi d'Altea.

2.b. Recorregut: els recorreguts dels arbrets de Sant Joan, de Sant Roc i de Sant Lluís acostumen a variar un poc en funció del lloc on es produeix la tala de l'arbret. A continuació, es descriuen els recorreguts més habituals de cadascun dels arbrets:

Arbret de Sant Joan: l'arbret acostuma a arribar al poble antic d'Altea per l'avinguda de la Nucia. A continuació, l'arbret continua per la plaça de la Creu, i recorre la costera dels Matxos, el Calvari, el cantó de la Promesa, el carrer Alcoi i el carrer de Sant Miquel, fins a arribar a la plaça de l'Església.

Arbret de Sant Roc: l'arbret sol partir des del riu Algar, i segueix pel camí de l'Algar i el camí de l'Horta per la costera de Tolo fins a arribar a l'ermita de Sant Roc.

Arbret de Sant Lluís: si el lloc de la tala no és lluny, el trasllat s'inicia des del punt de la tala i sol aproximar-se al lloc de la *plantà* pel camí del Barranquet o camí Vell de Callosa, també conegut com camí de la Lloma, fins a arribar a l'ermita de Sant Lluís.

3. Marc temporal

3.a. Calendari: tant en l'Arbret de Sant Joan com en l'Arbret de Sant Roc i l'Arbret de Sant Lluís, el trasllat de l'arbret comença a la vesprada i la *plantà* coincideix amb la posta del sol. Tanmateix, les dates de celebració són diferents, a saber:

Arbret de Sant Joan: divendres vespra de Sant Joan (festes de Sant Joan).

Arbret de Sant Roc: dissabte vespra del primer diumenge d'agost (festes de Sant Roc).

Arbret de Sant Lluís: dissabte vespra de l'últim diumenge d'agost (festes de Sant Lluís Bertran).

3. b. Periodicitat: anual.

para producir el *arbret*; el traslado del *arbret*; y la plantación (*plantà*) del *arbret*. El traslado del *arbret* comienza por la tarde y la *plantà* coincide con la puesta de sol. El ritual comienza con la tala de un chopo. El árbol es despojado de sus ramas, con la excepción de un puñado de ramas con hojas verdes que se dejan en la copa. Acabada la producción del *arbret*, ste es llevado a los hombros por los hombres jóvenes, con participación también de las mujeres jóvenes, a los que acompañan personas de mayor edad, muchos de ellos relacionados con la comisión de fiestas organizadora de la fiesta, y los niños llevan su propio *arbret*, de pequeñas dimensiones, acompañados por padres y familiares. El ritual culmina con la *plantà* de l'arbret por los portadores, en lugares emblemáticos de la población y de algunos de sus núcleos rurales, en fechas significativas del calendario festivo local. Así, el Arbret de Sant Joan se planta en la plaza de L'Església de Altea, corazón de la población, el viernes víspera de Sant Joan; el Arbret de Sant Roc se planta en la antigua era frente a la ermita de Sant Roc, en la partida de L'Horta, el sábado víspera del primer domingo de agosto, en el contexto de las fiestas de Sant Roc; y el Arbret de Sant Lluís se planta en la antigua era bajo de la ermita de Sant Lluís, en la partida del Barranquet, el sábado víspera del último domingo de agosto, en el marco de las fiestas de Sant Lluís Bertran.

El traslado, acompañado de música tradicional valenciana de *xirimita i tabalet*, con los que se interpretan piezas características del patrimonio musicológico comarcal y local, en un ambiente lúdico, caracterizado por el lanzamiento de agua por parte de los espectadores, y la distribución de vino desde los vehículos que acompañan la comitiva, mientras el público entona, entre otros, el tradicional cántico de *Aigua i vi!* Durante el traslado y después de haberse efectuado la plantación ritual, con variaciones en cada uno de los tres *arbrets*, los participantes y el público asistente recuperan fuerzas y refuerzan el lazo festivo comunitario mediante la prueba de productos característicos de la gastronomía popular local. Bajo la rúbrica «Festes populars», la Ordenanza municipal reguladora de las fiestas mayores de Altea en vigor, aprobada en el año 2012, establece la *plantà* de l'arbret como un acto tradicional en las fiestas de Sant Joan (art. 34), de Sant Roc (art. 42) y de Sant Lluís Bertran (art. 48). Asimismo, los estatutos de las comisiones festivas de Sant Joan d'Altea, de Sant Roc d'Altea y de Sant Lluís Bertran d'Altea tienen, entre otras finalidades, la de realizar la *plantà* de l'arbret.

2. Marco espacial

2.a Localización: municipio de Altea.

2.b. Recorrido: los recorridos de los *arbrets* de Sant Joan, de Sant Roc y de Sant Lluís acostumbran a variar un poco en función del lugar donde se produce la tala del *arbret*. A continuación, se describen los recorridos más habituales de cada uno de los *arbrets*:

Arbret de Sant Joan: el *arbret* acostumbra a llegar al pueblo antiguo de Altea por la avenida de la Nucia. A continuación, el *arbret* continua por la plaza de la Creu, y recorre la Costera dels Matxos, el Calvari, el Cantó de la Promesa, la calle Alcoi y la calle de Sant Miquel, hasta llegar a la plaza de L'Església.

Arbret de Sant Roc: el *arbret* suele partir desde el río Algar, y sigue por el Camí de l'Algar, y el Camí de l'Horta por la Costera de Tolo, hasta llegar a la ermita de Sant Roc.

Arbret de Sant Lluís: si el lugar de la tala no está lejos, el traslado se inicia desde el punto de la citada tala i suele aproximarse al lugar de la *plantà* por el camino del Barranquet o Camí Vell de Callosa, también conocido como Camí de la Lloma, hasta llegar a la ermita de Sant Lluís.

3. Marco temporal

3.a. Calendario: tanto en el Arbret de Sant Joan como en el Arbret de Sant Roc y el Arbret de Sant Lluís, el traslado del *arbret* comienza por la tarde y la *plantà* coincide con la puesta del sol. Asimismo, las fechas de celebración son diferentes, a saber:

Arbret de Sant Joan: viernes víspera de Sant Joan (fiestas de Sant Joan).

Arbret de Sant Roc: sábado víspera del primer domingo de agosto (fiestas de Sant Roc).

Arbret de Sant Lluís: sábado víspera del último domingo de agosto (fiestas de Sant Lluís Bertran).

3. b. Periodicidad: anual.

4. Descripció i caracterització

4.a. Orígens documentats o atribuïts: es desconeix l'origen concret d'aquesta celebració a Altea, encara que fonts orals i escrites indiquen que ja se celebrava en el segle XIX. L'historiador i folklorista Francesc Martínez, nascut en l'últim terç del huit-cents, arreplega testimonis i descriu la festa en l'obra *Coses de la meua Terra (la Marina)*. *Segona tanda*, publicada l'any 1920: «Festegen a aquest Sant [en referència a Sant Joan] els llauradors que, per a aquest efecte estan apuntats. Els majorals, la vespra tallen l'abret, que's un jop [per «xop»]; previament li hu avisen al amo del ábre que han escullit y que recupera quan al mes d'agost el lleven. Al sò del tabalet y la donsaina y ab gran acompanyament de gicóns, arrosegantlo pòrten aquéll a la plaça de la Iglesia, y a poqueta nit queda plantat».

En les Festes de l'Arbret d'Altea conflueixen elements culturals dels diferents pobles que han ocupat les nostres terres al llarg dels segles. Els arbres presideixen un nombre significatiu de celebracions del calendari festiu valencià, de l'hivern a l'estiu, a localitats com Milleña i Planes, al Comtat; el Palomar i Benigànim a la Vall d'Albaida; Canals a la Costera, o Forcall als Ports. Aquestes festes guarden un evident parentiu amb festivitats arbòries celebrades als territoris de procedència dels repobladors del Regne de València. En el cas d'Altea, de forma hipotètica podria vincular-se a l'origen de les Festes de l'Arbret la repoblació de la vila nova d'Altea en el segle XVII, amb posterioritat a l'expulsió dels moriscos.

4.b. Evolució històrica/modificacions: l'estructura bàsica de la celebració ha variat poc, almenys en cent anys. L'arbret es talla manualment, es trasllada i s'alça en la plaça mitjançant la força humana. En l'actualitat el forat ja està fet de forma permanent i els punts d'amarrar són els mateixos que cita Francesc Martínez. Tanmateix, com a manifestació centenària del patrimoni cultural immaterial local viva i evolutiva que són, les Festes de l'Arbret d'Altea han experimentat contínues modificacions al llarg dels temps que encara no han estat objecte d'estudi sistemàtic.

En primer lloc, pareix que les festivitats de l'arbret, ara limitades al barri del Fornet i les partides rurals de Sant Roc i del Barranquet, estaven històricament més esteses per les partides rurals alteanes. D'altra banda, alguns dels canvis experimentats per les celebracions són el producte del canvi econòmic i tecnològic general. Així, els homes que transportaven en albardes l'aigua, el vi i el berenar han sigut substituïts per vehicles de motor (camions i tractors amb remoles). En l'actualitat, es detecta una tendència a la substitució de la destal amb què es talla i arregla l'arbret per motoserres.

Els canvis en el paisatge rural i urbà impulsats pel canvi econòmic també ha estat font de modificacions en la festa. Mentre antigament la tallà del xop es feia a la ribera de l'Algar, de manera que el trasllat s'iniciava sempre des d'aqueix mateix lloc, en l'actualitat, la necessitat creixent de tallar el xop fora del terme d'Altea ha donat lloc un primer trasllat per mitjans mecànics des del punt de tallament del xop fins a un lloc més proper a l'escenari de celebració de la festa, des d'on comença el transport al muscle. Les modificacions urbanístiques també han forçat canvis en alguns trams dels recorreguts. Així, en el cas de l'Arbret de Sant Joan, l'arbret abans arribava a la plaça de l'Església pel carrer Major, i de vegades pel carrer Sant Josep, mentre que en l'actualitat ho fa pel carrer Sant Miquel (que fins fa unes dècades no tenia accés directe a la plaça de l'Església). En els darrers anys es repeteix el recorregut provinent de l'avinguda de la Nucia i que des de la plaça de la Creu recorre la costera dels Matxos, el carrer del Calvari, el cantó de la Promesa, el carrer Alcoi, el carrer de Sant Miquel i la plaça de l'Església.

Altres dels canvis responen al canvi social i cultural general, com la fixació de les dates de celebració de manera que les festes coincidiscuen en cap de setmana, o com l'entrada de les dones, en condicions de plena igualtat amb els homes, dins del col·lectiu que participa en el transport i la plantació de l'arbret. Igualment, s'han produït canvis en la festa que obeeixen a la voluntat conscient dels participants per garantir la seua transmissió i salvaguarda. És el cas, de manera molt significativa, de la incorporació dels infants amb el seu propi arbret. Cal tenir present que Francesc Martínez ja va indicar a començaments del segle XX que el trasllat de l'arbret concitava gran interès per part dels menuts del poble, que acostumaven a acompanyar-lo.

També es detecten altre tipus de canvis, de casuística més variada, com són l'allunyament de l'Arbret de Sant Joan respecte del model dels

4. Descripción y caracterización

4.a. Orígenes documentados o atribuidos: se desconoce el origen concreto de esta celebración en Altea, aunque fuentes orales y escritas indican que ya se celebraba en el siglo XIX. El historiador y folclorista Francesc Martínez, nacido en el último tercio del ochocientos, recoge testimonios y describe la fiesta en la obra *Coses de la meua terra (La Marina)*. *Segona tanda*, publicada el año 1920: «Festegen a este Sant [en referencia a Sant Joan] els llauradors que, pera este efecte están apuntats. Els majorals, la vespra tallen l'abret, que's un jop [por «xop»]; previament li hu avisen al amo del ábre que han escullit y que recupera quan al mes d'agost el lleven. Al sò del tabalet y la donsaina y ab gran acompanyament de gicóns, arrosegantlo pòrten aquéll a la plaça de la Iglesia, y a poqueta nit queda plantat».

En las Festes de l'Arbret d'Altea confluyen elementos culturales de los diferentes pueblos que han ocupado nuestras tierras a lo largo de los siglos. Los árboles presiden un número significativo de celebraciones del calendario festivo valenciano, desde el invierno al verano, en localidades como Milleña y Planes, en El Comtat, El Palomar y Benigànim en La Vall d'Albaida, Canals en La Costera o Forcall, en Els Ports. Estas fiestas guardan un evidente parentesco con festividades arbóreas celebradas en los territorios de procedencia de los repobladores del Reino de Valencia. En el caso de Altea, de forma hipotética podría vincularse el origen de las Festes de l'Arbret a la repoblación de la villa nueva de Altea en el siglo XVII, con posterioridad a la expulsión de los moriscos.

4.b. Evolución histórica / modificaciones: la estructura básica de la celebración ha variado poco al menos en cien años. El *arbret* se corta manualmente, se traslada y se levanta en la plaza mediante la sola fuerza humana. En la actualidad, el agujero ya está hecho de forma permanente, y los puntos de amarrar son los mismos que cita Francesc Martínez. Asimismo, como manifestación centenaria del patrimonio cultural inmaterial local, viva y evolutiva que son, las Festes de l'Arbret d'Altea han experimentado continuas modificaciones a lo largo de los tiempos, que todavía no han estado objeto de estudio sistemático.

En primer lugar, parece que las festividades del Arbret, ahora limitadas al barrio del Fornet y las partidas rurales de Sant Roc y del Barranquet, estaban históricamente más extendidas por las partidas rurales alteanas. Por otra parte, algunos de los cambios experimentados por las celebraciones son el producto del cambio económico y tecnológico general. Así, los machos que transportaban en albardas el agua, el vino y la merienda han sido sustituidos por vehículos a motor (camiones y tractores con remolques). En la actualidad, se detecta una tendencia a la sustitución del hacha con que se corta y arregla el *arbret* por motosierras.

Los cambios en el paisaje rural y urbano impulsados por el cambio económico también ha sido fuente de modificaciones en la fiesta. Mientras antiguamente la tala del chopo se hacía en la ribera del Algar, de manera que el traslado se iniciaba siempre desde ese mismo lugar, en la actualidad la necesidad creciente de cortar el chopo fuera del término de Altea ha dado lugar a un primer traslado por medios mecánicos desde el punto de tala del chopo hasta un lugar más cercano al escenario de celebración de la fiesta, desde donde comienza el transporte a hombros. Las modificaciones urbanísticas también han forzado cambios en algunos tramos de los recorridos. Así, en el caso del Arbret de Sant Joan, el *arbret* antes llegaba a la plaza de l'Església por la calle Major, y a veces por la calle de Sant Josep, mientras que en la actualidad lo hace por la calle de Sant Miquel (que hasta hace unas décadas no tenía acceso directo a la plaza de l'Església). En los últimos años se repite el recorrido proveniente de la avenida de la Nucia y que desde la plaza de la Creu recorre la Costera dels Matxos, la calle Calvari, el Cantó de la Promesa, la calle Alcoi, la calle de Sant Miquel y la plaza de l'Església.

Otros de los cambios responden al cambio social y cultural general, como la fijación de las fechas de celebración de manera que las fiestas coincidan con el fin de semana, o como la entrada de las mujeres, en condiciones de plena igualdad con los hombres, dentro del colectivo que participa en el transporte y la plantación del *arbret*. Igualmente, se han producido cambios en la fiesta que obedecen a la voluntad consciente de los participantes para garantizar su transmisión y salvaguarda. Es el caso, de manera muy significativa, de la incorporación de los niños con su propio *arbret*. Es necesario tener presente que Francesc Martínez ya indicó a inicios del siglo XX que el traslado del *arbret* suscitaba gran interés por parte de los más pequeños del pueblo, que acostumbraban a acompañarlo.

También se detectan otros tipos de cambios, de casuística más variada, como son el alejamiento del Arbret de Sant Joan respecto del modelo

arbrets de Sant Roc i de Sant Lluís pel que fa al berenar; l'arrelament del costum de llançar aigua, d'esguellar-se la roba i de pujar a l'arbret, que són trets festius recents; o, en el cas de l'Arbret de Sant Joan, l'atura que ara es fa al principi del carrer del Calvari, en homenatge a la tia Corrita, que tenia per costum dedicar unes danses al pas de l'arbret davant de sa casa. La comitiva s'atura en respectuós silenci enfront d'una placa ceràmica que li ret memòria.

Finalment, al tractar-se d'una tradició viva, la festa ha sabut adaptar-se a canvis per millorar l'organització i la seguretat en seu el desenvolupament, així com garantir la participació.

4.c. Personatges: indumentàries, pràctiques i funcions

– Tallador de l'arbret. Persona experta encarregada d'assessorar en la selecció del xop a tallar, i de tallar-lo i desbastar-lo a mà amb una destràl.

– Portadors de l'arbret. Persones encarregades del transport al muscle de l'arbret. En l'actualitat acostumen a portar samarretes, que s'esquincen les unes a les altres tot al llarg del trasllat. Els portadors acostumen a fixar a l'arbret tires del que resta de la samarreta.

– Portadors de l'arbret infantil. Infants que porten el seu propi arbret, de reduïdes dimensions, i reproduïxen una part significativa dels costums dels portadors adults. Aquest grup va acompanyat pels pares i altres familiars.

– Acompanyants dels portadors de l'arbret. Persones que formen part del seguici, sense portar l'arbret.

– Membres de les comissions festeres (clavari i majorals) de Sant Joan, Sant Roc i Sant Lluís. Encarregats de l'organització de la festa i de la supervisió i la direcció del seu desenvolupament. També són els encarregats de la distribució de vi tot al llarg del recorregut, i de l'organització i la distribució del berenar.

– Públic assistent (població local, visitants i turistes). Mentre alguns es limiten a complir el rol d'espectadors, altres participen en la festa, mitjançant el llançament d'aigua, i de vegades mitjançant la incorporació al seguici de l'arbret, i poden arribar a portar l'arbret.

– Associació Amics de l'Arbret d'Altea. Aquesta agrupació, constituïda com a grup de fet, sense reconeixement jurídic com a associació, vetla pel manteniment de la festa, en especial de l'Arbret de Sant Joan, participa en la supervisió del seu desenvolupament, i promou activitats de difusió i activitats complementàries que afegeixen valor a la festivitats, com la plantació de chopos.

4.d. Elements/processos (activitats i oficis)

– Tallament i desbastat del xop amb destràl, amb producció de l'arbret i de l'arbret dels infants.

– Transport dels arbrets al muscle per les persones portadores.

– Plantació dels arbrets mitjançant l'esforç col·lectiu coordinat de les persones portadores amb recurs a forques metàl·liques i maromes de cànem.

– Distribució de vi.

– Llançament lúdic d'aigua.

– Gastronomia local: pa, botifarra, llonganissa, melva, sangatxo, coca a la llumà o coca a la calda, menjar típic altea consistent en una massa fornejada amb verdures, embotits, salats i adobats (cansalada, tomaca madura, tomaca en salmorra, anxova, botifarra o llonganissa).

– Música tradicional de dolçaina i tabalet, en especial les peces *Portar l'arbret* i *Cucanyes*.

– Pujada a l'arbre a pols.

4.e. Desenvolupament i seqüència temporal

Actes preliminars

Concentració dels participants i desplaçament al lloc del tallament de l'arbret.

Tallà de l'arbret

El xop es tria prèviament i el tallador és la persona encarregada d'assessorar en l'elecció de l'arbre (alt, recte i amb bona copa) i de tallar-lo a mà amb una destràl. També es talla un xop més menut o un cim de l'arbret per a que els xiquets participen de la festa.

Part central: trasllat de l'arbret al muscle per les persones portadores, que fan diverses parades al llarg del camí per tal de recuperar-se de l'esforç. La comitiva està encapçalada per les majorals i els majorals que van damunt d'un camió o remolc, seguit per l'arbre menut o dels xiquets i finalment la dolçaina i tabalet que interpreten peces singulars del patrimoni musicològic local i comarcal com *Portar l'Arbret* i *Cucanyes*, tot a manera de cercavila. Al llarg del camí, el públic llança aigua

de los arbrets de Sant Roc y de Sant Lluís en cuanto a la merienda; el enraizamiento de la costumbre de lanzar agua, de romperse la ropa y de subir al *arbret*, son rasgos festivos recientes; o, en el caso del Arbret de Sant Joan, la parada que ahora se hace al principio de la calle del Calvari, en homenaje a la tía Corrita, que tenía por costumbre dedicar unas danzas al paso del *arbret* delante de su casa. La comitiva se para en respetuoso silencio enfrente de una placa cerámica que le rinde memoria.

Finalmente, al tratarse de una tradición viva, la fiesta ha sabido adaptarse a cambios para mejorar la organización y la seguridad en su desarrollo, así como garantizar la participación.

4.c. Personajes: indumentarias, prácticas y funciones

– Cortador del *arbret*. Persona experta encargada de asesorar en la selección del chopo a talar, y de cortarlo y podarlo a mano con un hacha.

– Portadores del *arbret*. Personas encargadas del transporte al hombro del *arbret*. En la actualidad acostumbran a llevar camisetas, que se las rompen unos a otros al largo del traslado. Los portadores acostumbran a fijar en el *arbret* tiras de lo que queda de la camiseta.

– Portadores del *arbret* infantil. Niños que llevan su propio *arbret*, de reducidas dimensiones, y reproducen una parte significativa de las costumbres de los portadores adultos. Este grupo va acompañado por sus padres y otros familiares.

– Acompañantes de los portadores del *arbret*. Personas que forman parte del cortejo, sin llevar el *arbret*.

– Miembros de las comisiones festeras (clavario y mayores) de Sant Joan, Sant Roc y Sant Lluís. Encargados de la organización de la fiesta y de la supervisión y la dirección de su desarrollo. También son los encargados de la distribución de vino a lo largo del recorrido, y de la organización y la distribución de la merienda.

– Público asistente (población local, visitantes y turistas). Mientras algunos se limitan a cumplir el rol de espectadores, otros participan en la fiesta, mediante el lanzamiento de agua, y a veces mediante la incorporación al cortejo del *arbret*, incluso llegando a llevar el *arbret*.

– Asociación Amics de l'Arbret d'Altea. Esta agrupación, constituida como grupo de hecho, sin reconocimiento jurídico como asociación, vigila el mantenimiento de la fiesta, en especial del Arbret de Sant Joan; participa en la supervisión de su desarrollo, y promueve actividades de difusión y actividades complementarias que añaden valor a la fiesta, como la plantación de chopos.

4.d. Elementos/procesos (actividades y oficios)

– Tala y poda del chopo con hacha, con producción del *arbret* y del *arbret* de los niños.

– Transporte de los arbrets al hombro por las personas portadoras.

– Plantación de los arbrets mediante el esfuerzo colectivo coordinado de las personas portadoras, con recurso de horquillas metálicas y maromas de cáñamo.

– Distribución de vino.

– Lanzamiento lúdico de agua.

– Gastronomía local: pan, morcilla, longaniza, melva, *sangatxo*, *coca a la llumà* o *coca a la calda*, comida típica altea consistente en una masa horneada con verduras, embutidos, salazones (tocino, tomate maduro, tomate en salmorra, anchoa, morecilla o longaniza).

– Música tradicional de dulzaina y tambor, en especial las piezas *Portar l'arbret* y *Cucanyes*.

– Subida del *arbret* a pulso.

4.e. Desarrollo y secuencia temporal

Actos preliminares

Concentración de los participantes y desplazamiento al lugar de la tala del *arbret*.

Tala del *arbret*

El chopo se escoge previamente, y el cortador es la persona encargada de asesorar en la elección del árbol (alto, recto y con buena copa) y de cortarlo a mano con una hacha. También se corta un chopo más pequeño o alguna rama del *arbret* para que los niños participen de la fiesta.

Parte central: traslado del *arbret* al hombro por las personas portadoras, que hacen diversas paradas a lo largo del camino para recuperarse del esfuerzo. La comitiva está encabezada por los mayores y los mayores que van encima de un camión o remolque, seguido por el árbol pequeño o de los niños, acompañado de dulzaina y tambor, que interpretan piezas singulares del patrimonio musicològic local y comarcal como *Portar l'Arbret* y *Cucanyes*, como un pasacalles. A lo

a la comitiva. Al crit d'*Aigua i vi!*, es fa un repartiment d'aigua, i de vi en cànters i botiges entre les persones portadores i el públic assistent, des dels vehicles que formen part integrant de la comitiva. Entre els càntics dels participants i del públic també figuren el popular «Visca el pa, visca el vi, visca la mare que mos ha parit!», i vitols als sants titulars de la festa en què s'emmarca la celebració de l'Arbret, que en el context de la celebració adquireixen un clar significat d'exaltació de la identitat local dins de la identitat alteana. El trasllat de l'arbret ve acompanyat per l'oferiment als participants d'un bon berenar basat en productes de la gastronomia popular local, com el pa, la melva, la llonganissa, la botifarra, el sangatxo o la coca a la llumà, acompanyat de begudes, entre els quals hi ha vi del terreny. A l'Arbret de Sant Joan, el berenar s'oferix als participants abans de començar el trasllat, mentre que en els arbrets de Sant Roc i Sant Lluís s'oferixen sengles berenars, a mitjan recorregut i després de la plantà.

La plantà de l'arbret: el punt culminant és la *plantà*, que es realitza en un forat que es troba ja excavat en terra, protegit amb una tapadora. L'alçat de l'arbret s'efectua mitjançant la força humana. Després d'haver encarat l'extrem baix de l'arbret al forat i d'haver col·locat en el forat una planxa metàl·lica que facilita la inserció, al crit d'*Amunt!*, part dels portadors espenten el tronc a mà i mitjançant intervals metàl·lics produïts específicament per a l'acte, mentre altres el sostenen i estiren d'ell des de diversos punts, mitjançant maromes de cànem. Quan l'arbret ha sigut ja hissat, les maromes s'liguen als edificis de la contornada. En el cas de l'Arbret de Sant Joan, l'alçat es realitza estirant les maromes des dels edificis on després es lliguen a argolles de ferro engranades *ex professo*, i l'arbret queda plantat fins al mes d'agost, mentre que en els arbrets de Sant Roc i Sant Lluís, les cordes s'estiren des del terra i els arbrets es retiren quan acaben les festes. En els tres casos, l'arbret xicotet o dels xiquets fa el recorregut davant de l'arbret gran i és plantat per la xicalla abans que aquest, sense el recurs de cordes i amb l'ajuda dels majors que els acompanyen, en una ubicació pròxima a l'arbret gran.

4.f. Organització/dedicació/finançament: de l'organització de les Festes de l'Arbret s'encarreguen tradicionalment els majors de les comissions de festes de cadascun dels arbrets (Sant Joan, Sant Roc i Sant Lluís): la Comissió de Festes Sant Joan d'Altea, la Comissió Festes Sant Roc d'Altea, i la Comissió Festes de Sant Lluís Bertran d'Altea, inscrites en el Registre d'Associacions de la Comunitat Valenciana entre els anys 2013 i 2014. Aquestes comissions tenen com a finalitat la salvaguarda i la promoció de les respectives festes locals i, de manera particular, de les celebracions de l'arbret que en formen part integrant.

L'Ajuntament d'Altea presta suport a les celebracions, en especial mitjançant la provisió de serveis i l'aportació de materials, com l'establiment del calendari festiu local, l'aplicació del protocol de seguretat, el tall i la regulació del trànsit rodat en els espais de la festa, la prestació d'assessorament jurídic i administratiu o la instal·lació de lavabos portàtils. L'Ajuntament col·labora de manera orgànica amb les comissions de festes a través de la regidoria de Festes i la Junta Local Festera creada per l'Ordenança municipal de 2012.

Des de fa uns anys, també participa en el desenvolupament, la salvaguarda i la promoció de la festa, en particular de l'Arbret de Sant Joan, l'Associació Amics de l'Arbret d'Altea. Aquesta agrupació, constituïda com a grup de fet, sense reconeixement jurídic com a associació, vetla pel manteniment de la festa, en especial de l'Arbret de Sant Joan, participa en la supervisió del desenvolupament de la festa, i promou activitats de difusió i activitats complementàries que afegeix valor a la festivitat, com la plantació de xops.

4.g. Relació dels béns mobles i immobles o entorns d'interés vinculats

Elements mobles
– Destral.
– Cordes de cànem per a la plantà.
– Cànters i botiges per al vi.
– Forques i instruments metàl·lics per a ajudar en la plantà.
– Tapadora metàl·lica del forat on es planta l'arbret.
– Planxa metàl·lica que s'insereix al forat per ajudar a la plantació de l'arbret.

largo del camino, el público lanza agua a la comitiva. Al grito de *Aigua i vi!*, se hace reparto de agua, y de vino en cántaros y botijos entre las personas portadoras y el público asistente, desde los vehículos que forman parte integrante de la comitiva. Entre los cánticos de los participantes y del público también figuren el popular «Visca el pa, visca el vi, visca la mare que mos ha parit!», y vivas a los santos titulares de la fiesta donde se enmarca la celebración del *arbret*, que en el contexto de la celebración adquieren un claro significado de exaltación de la identidad local dentro de la identidad alteana. El traslado del arbret viene acompañado por el ofrecimiento a los participantes de una buena merienda basada en productos de la gastronomía popular local, como el pan, la melva, la longaniza, la morcilla, *el sangatxo o la coca a la llumà*, acompañado de bebidas, entre los cuales hay vino del terreno. En el Arbret de Sant Joan, la merienda se ofrece a los participantes antes de comenzar el traslado, mientras que en los *arbrets* de Sant Roc y Sant Lluís se ofrecen varias meriendas, a mitad recorrido y después de la *plantà*.

La *plantà del arbret*: el punto culminante es la *plantà*, que se realiza en un agujero que se encuentra ya excavado en tierra, protegido con una tapadora. El alzado del *arbret* se efectúa mediante la fuerza humana. Después de haber encarado el extremo bajo del *arbret* al agujero, y de haber colocado en el agujero una plancha metálica que facilita la inserción, al grito de *Amunt!*, parte de los portadores empujan el tronco, a mano y mediante horquillas metálicas producidas específicamente para el acto, mientras otros lo sostienen y tiran de él desde diversos puntos, mediante maromas de cáñamo. Cuando el *arbret* ha sido ya izado, las maromas se atan a los edificios de los alrededores. En el caso del Arbret de Sant Joan, el alzado se realiza estirando las maromas desde los edificios donde después se atan a argollas de hierro encastradas *ex profeso*, y el *arbret* queda plantado hasta el mes de agosto, mientras que los *arbrets* de Sant Roc y Sant Lluís, las cuerdas se estiran desde tierra, y los *arbrets* se retiran al poco de acabar las fiestas. En los tres casos, el *arbret* pequeño o de los niños hace el recorrido delante del *arbret* grande y se planta por los niños antes que este, sin el recurso de cuerdas y con la ayuda de los mayores que los acompañan, en una ubicación cercana al *arbret* grande.

4.f. Organización/dedicación/financiación: de la organización de las Festes de l'Arbret se encargan tradicionalmente los mayores de las comisiones de fiestas de cada uno de los *arbrets* (Sant Joan, Sant Roc y Sant Lluís): la Comissió de Festes Sant Joan d'Altea, la Comissió de Festes Sant Roc d'Altea y la Comissió de Festes de Sant Lluís Bertran d'Altea, inscritas en el Registro de Asociaciones de la Comunitat Valenciana entre los años 2013 y 2014. Estas comisiones tienen como finalidad la salvaguarda y la promoción de las respectivas fiestas locales y, de manera particular, de las celebraciones del *arbret* que forman parte integrante de estas.

El Ayuntamiento de Altea presta apoyo a las celebraciones, en especial mediante la provisión de servicios y la aportación de materiales, como el establecimiento del calendario festivo local, la aplicación del protocolo de seguridad, la tala y la regulación del tránsito rodado en los espacios de la fiesta, la prestación de asesoramiento jurídico y administrativo, o la instalación de lavabos portátiles. El Ayuntamiento colabora de manera orgánica con las comisiones de fiestas a través de la Concejalía de Fiestas y la Junta Local Festera creada por la ordenanza municipal de 2012.

Desde hace unos años, también participa en el desarrollo, la salvaguarda y la promoción de la fiesta, en particular del Arbret de Sant Joan, la Asociación Amics de l'Arbret d'Altea. Esta agrupación, constituida como grupo de hecho, sin reconocimiento jurídico como asociación, vigila el mantenimiento de la fiesta, en especial del Arbret de Sant Joan; participa en la supervisión del desarrollo de la fiesta, y promueve actividades de difusión y actividades complementarias que añaden valor a la festividad, como la plantación de chopos.

4.g. Relación de los bienes muebles e inmuebles o entornos de interés vinculados

Elementos muebles
– Hacha
– Cuerdas de cáñamo para la *plantà*
– Cántaros y botijos para el vino
– Horquillas e instrumentos metálicos para ayudar en la *plantà*
– Tapadora metálica del agujero donde se planta el *arbret*
– Plancha metálica que se coloca en el agujero para ayudar a la plantación del *arbret*

- Falques de fusta per a falcar l'arbret plantat.
- Macets per a falcar l'arbret plantat.

Elements immobles: Arbret de Sant Joan

Carrers, places i Immobles ubicats dins del nucli històric tradicional declarat bé de rellevància local, en part ubicats dins del conjunt històric d'Altea declarat bé d'interés cultural:

- Els carrers i els espais públics del recorregut de l'arbret des de la plaça de la Creu.

- Plaça de l'Església, davant de l'església parroquial de la Mare de Déu del Consol.

- Església parroquial de la Mare de Déu del Consol, declarada bé immoble de rellevància local amb la categoria de monument d'interés local.

- Cases entorn de la plaça de l'Església.

- Argolles de subjecció de les cordes per a hissar l'arbret, ubicades al campanar de l'església, la casa badia, la casa que fa cantó amb el carrer Major, i el bar El Racó (antiga casa consistorial i edifici d'escoles).

- Panell ceràmic en homenatge a la tia Corrita.

- Forat a la plaça de l'Església on es planta el xop.

Elements immobles: Arbret de Sant Roc

- Camins tradicionals, séquies, marges de pedra seca i paisatge agrícola de la partida de l'Horta i partides adjacents.

- Antiga era davant de l'ermita de Sant Roc.

- Forat a l'era de Sant Roc on es planta l'arbret.

- Ermita de Sant Roc.

- Cases entorn de l'antiga era.

- Elements als quals se subjecten les cordes per hissar l'arbret. Cal tindre present que l'ermita de Sant Roc i el camí de l'Horta són un bé immoble de rellevància local amb la categoria d'espai etnològic d'interés local, declaració que protegeix així mateix l'antiga era i les cases al seu voltant i al llarg del camí.

Elements immobles: Arbret de Sant Lluís

- Camins tradicionals, séquies, marges de pedra seca i paisatge agrícola de la partida del Barranquet i partides adjacents.

- Antiga era baix l'ermita de Sant Lluís.

- Forat a l'era on es planta l'arbret.

- Ermita de Sant Lluís.

- Cases i antiga escola entorn de l'antiga era.

- Elements als quals se subjecten les cordes per hissar l'arbret. Cal tindre present que l'ermita de Sant Lluís i l'espai on se celebra la festa són un bé immoble de rellevància local amb la categoria de lloc històric d'interés local.

5. Interpretació i simbolismes: la festivitat de l'arbret és hereua de multitud de ritus i costums precristians molt estesos per tota Europa i la Mediterrània. Amb característiques semblants a l'Arbret, els romans celebraven la festa d'Attis, on es tallava un pi i es transportava al coll fins a les portes del temple on era plantat. La festa de l'arbret celebra el solstici d'estiu i honra la vegetació com agraïment a la mare terra per les collites. Des de l'òptica de la celebració del producte de la fertilitat de la terra, està així mateix emparentada amb les festes arbòries de maig. L'Arbret de Sant Joan coincideix amb la celebració del naixement del Baptista, un clar exemple de cristianització de cultes pagans a la renovació de la vida i del solstici d'estiu.

El símbol i centre d'aquesta festa és l'arbre. El xop, al qual se li deixen algunes fulles verdes a l'extrem (el còp), representa l'exaltació i la renovació de la vida després de l'hivern. El xop, que en la mitologia clàssica era l'arbre consagrat a Hèrcules, símbol de la força i la valentia, és una espècie que creix molt ràpidament i es regenera amb facilitat. La fertilització de la terra que simbolitza la plantació del vigorós xop adquireix una component sacra pel fet d'escollir-se com a lloc de plantació espais públics ubicats al davant de temples cristians, o al seu costat. El fet que el xop que fecunda simbòlicament la terra mitjançant la seua plantació siga traslladat pels joves i les joves de la població associa la fertilitat agrícola amb el vigor juvenil. No debades, els participants solen veure en el xop un gran símbol fàl·lic, de manera que l'acte de la plantació representaria una còpula revivificadora i potenciadora de la fertilitat de la terra i de la joventut que ha de perpetuar la comunitat.

- Cuñas de madera para asegurar el arbret plantado

- Mazas para asegurar el arbret plantado

Elementos inmuebles: Arbret de Sant Joan

Calles, plazas e inmuebles ubicados dentro del núcleo histórico tradicional declarado bien de relevancia local, en parte ubicados dentro del conjunto histórico de Altea declarado bien de interés cultural:

- Las calles y los espacios públicos del recorrido del arbret desde la plaza de la Creu.

- Plaza de L'Església, frente a la iglesia parroquial de la Virgen del Consuelo.

- Iglesia parroquial de la Virgen del Consuelo, declarada bien inmueble de relevancia local con la categoría de monumento de interés local.

- Casas entorno de la plaza de L'Església.

- Argollas de sujeción de las cuerdas para izar el arbret, ubicadas en el campanario de la iglesia, la casa abadía, la casa que hace esquina con la calle Major, y el bar El Racó (antigua casa consistorial y edificio de las escuelas).

- Panel cerámico en homenaje a la tía Corrita.

- Agujero a la plaza de L'Església donde se planta el chopo.

Elementos inmuebles: Arbret de Sant Roc

- Caminos tradicionales, acequias, ribazos de piedra seca y paisaje agrícola de la partida de l'Horta y partides adyacentes.

- Antigua era frente a la ermita de Sant Roc.

- Agujero a la era de Sant Roc donde se planta el arbret.

- Ermita de Sant Roc.

- Casas entorno a la antigua era.

- Elementos a los cuales se sujetan las cuerdas para izar el arbret.

Es necesario tener presente que la ermita de Sant Roc y el camino de l'Horta son un bien inmueble de relevancia local con la categoría de espacio etnológico de interés local, declaración que protege asimismo la antigua era y las casas de alrededor y a lo largo del camino.

Elementos inmuebles: Arbret de Sant Lluís

- Caminos tradicionales, acequias, ribazos de piedra seca y paisaje agrícola de la partida del Barranquet y partides adyacentes.

- Antigua era bajo de la ermita de Sant Lluís.

- Agujero en la era donde se planta el arbret.

- Ermita de Sant Lluís.

- Casas y antigua escuela entorno a la antigua era.

- Elementos a los cuales se sujetan las cuerdas para izar el arbret.

Es necesario tener en cuenta que la ermita de Sant Lluís y el espacio donde se celebra la fiesta son un bien inmueble de relevancia local con la categoría de sitio histórico de interés local.

5. Interpretación y simbolismos: la festividad del Arbret es heredera de multitud de ritos y costumbres precristianas muy extendidas por toda Europa y el Mediterráneo. Con características parecidas al Arbret, los romanos celebraban la fiesta de Attis, donde se cortaba un pino y se transportaba a hombros hasta las puertas del templo donde era plantado. La fiesta del Arbret celebra el solsticio de verano y honra la vegetación como agradecimiento a la madre tierra por las cosechas. Desde la óptica de la celebración del producto de la fertilidad de la tierra, está asimismo emparentada con las fiestas arbóreas de mayo. El Arbret de Sant Joan coincide con la celebración del nacimiento del Bautista, un claro ejemplo de cristianización de cultos paganos a la renovación de la vida y del solsticio de verano.

El símbolo y centro de esta fiesta es el árbol. El chopo, al cual se le dejan algunas hojas verdes en el extremo (la copa), representa la exaltación y la renovación de la vida después del invierno. El chopo, que en la mitología clásica era el árbol consagrado a Hércules, símbolo de la fuerza y la valentía, es una especie que crece muy rápidamente y se regenera con facilidad. La fertilización de la tierra que simboliza la plantación del vigoroso chopo adquiere una componente sacra por el hecho de escogerse como lugar de plantación espacios públicos ubicados delante de templos cristianos, o a su lado. El hecho que el chopo que fecunda simbólicamente la tierra mediante su plantación sea trasladado por los jóvenes y las jóvenes de la población asocia la fertilidad agrícola con el vigor juvenil. No en balde, los participantes suelen ver en el chopo un gran símbolo fálico, de manera que el acto de la plantación representaría una còpula revivificadora y potenciadora de la fertilidad de la tierra y de la juventud que ha de perpetuar la comunidad.

A més d'aquests simbolismes primaris, les Festes de l'Arbret ha anat adquirint noves significacions, algunes diluïdes o perdudes amb el pas del temps, mentre que altres han sorgit en el passat recent. Així, Jaume A. Martínez ha assenyalat en *Matèria d'Altea. Carta pobla de 1617*, treball publicat l'any 2017, que l'Arbret de Sant Joan pogué adquirir en el segle XIX un caràcter de celebració antisenyorial, en escollir-se la data tradicional de pagament dels impostos en l'antic règim per a tallar el xop, ben probablement en la reserva del marquès. D'ençà de la Transició democràtica, quan el redreç de la cultura valenciana esdevingué expressió de la recuperació general de les llibertats, les Festes de l'Arbret han adquirit un clar simbolisme valencianista.

6. Percepció i implicació de la població i grau d'obertura al públic: les Festes de l'Arbret van ser considerades originalment una festa dels llauradors. Amb el declivi de l'activitat agrícola, les festivitats patiren un acusat deteriorament, i quedaren associades a trets negatius, que li valgueren la consideració popular de festa de l'embriaguesa. La Transició democràtica afegí noves dimensions a la percepció pública de les Festes de l'Arbret, algunes passatgeres (festa de *hippies*) i altres de més permanents (festa progressista de reivindicació valencianista). En l'actualitat, les Festes de l'Arbret han esdevingut una festa popular, oberta i participativa, amb una molt forta càrrega lúdica i de celebració de les identitats locals (de barri i de població), i de la valencianitat.

Les Festes de l'Arbret, totalment obertes a la participació dels veïns i de les veïnes que no estan formalment integrats en les comissions de festes, i dels visitants forasters, no sols com a públic sinó com a participants, gaudeixen d'una gran popularitat a Altea, en especial entre els col·lectius més directament relacionats amb les celebracions, com els joves o el veïnat del Fornet (barri d'Altea) i de la partida rural de l'Horta i el Barranquet.

7. Salvaguarda

7.a. Protecció administrativa: les Festes de l'Arbret gaudeixen de la protecció que es deriva de l'Ordenança municipal reguladora de les Festes Majors d'Altea en vigor, aprovada pel Ple de l'Ajuntament d'Altea en sessió celebrada el 4 de setembre de 2012 i publicada en el *Bulletí de la Província d'Alacant* núm. 183 de 24 de setembre de 2012.

7.b. Agents i metodologia de transmissió: les festes de l'Arbret d'Altea es caracteritzen per l'alt grau d'informalitat dels seus mecanismes de transmissió. No hi ha una nòmina de portadors autoritzats que exclouga les persones que no formen part de les comissions de festes de la participació en les celebracions, a cap nivell; com tampoc no es realitzen assaigs preparatoris de la festa, per a l'ensinistrament dels portadors. La transmissió de les Festes de l'Arbret d'Altea es produeix, doncs, mitjançant la incorporació directa al col·lectiu de persones portadores dels diferents arbrets, en el context de la celebració de la festa.

7.c. Altres accions de salvaguarda: les comissions festeres potencien la transmissió de les Festes de l'Arbret mitjançant la institució de l'arbret menut o dels xiquets. Aquests infants s'incorporen a la festa de la mà dels seus pares després d'haver estat espectadors i acompanyants infantils.

7.d. Identificació de riscos i diagnòstic: Les Festes de l'Arbret d'Altea no es troben en l'actualitat exposades a risc de desaparició per manca de popularitat o de participació ciutadana. Tanmateix, una intensificació en les regulacions mediambientals podria posar en perill la continuïtat de la festa si es produïra una prohibició absoluta de la tala dels xops.

Per altra part, les comissions festeres, l'Ajuntament i els Amics de l'Arbret treballen en estreta col·laboració per a controlar qualsevol risc que amenece amb la desvirtuació de les festes, com ara el que podria derivar-se dels excessos en la ingesta alcohòlica. També es perceben, però, alguns riscos que podrien afectar negativament les festes, com podrien ser els derivats de la massificació de les celebracions; de la temptació de la seua turistificació; de la pèrdua del protagonisme de la portada de l'arbret enfront d'altres elements de la festa, com el llançament de l'aigua; o de la intrusió en les festes d'altres manifestacions festives de caràcter privat, sense significació comunitària, com els comiats de solter.

Además de estos simbolismos primarios, las Festes de l'Arbret han ido adquiriendo nuevas significaciones, algunas diluidas o perdidas con el paso del tiempo, mientras que otras han surgido en el pasado reciente. Así, Jaume A. Martínez ha señalado en *Matèria d'Altea. Carta pobla de 1617*, trabajo publicado en el año 2017, que el Arbret de Sant Joan pudo adquirir en el siglo XIX un carácter de celebración antisenyorial, en escogerse la fecha tradicional de pago de los impuestos en el antiguo régimen para cortar el chopo, bien probablemente en la reserva del marqués. Desde la Transición democrática, cuando la recuperación de la cultura valenciana se convierte en expresión de la recuperación general de las libertades, las Festes de l'Arbret han adquirido un claro simbolismo valencianista.

6. Percepción e implicación de la población y grado de apertura a los públicos: las Festes de l'Arbret fueron consideradas originalmente una fiesta de los labradores. Con el declive de la actividad agrícola, las festividades sufrieron un acusado deterioro, y quedaron asociadas con rasgos negativos, que le valieron la consideración popular de fiesta de la borrachera. La Transición democrática añadió nuevas dimensiones a la percepción pública de las Festes de l'Arbret, algunas pasajeras (fiesta de *hippies*) y otras más permanentes (fiesta progresista de reivindicación valencianista). En la actualidad, las Festes de l'Arbret son una fiesta popular, abierta y participativa, con una fuerte carga lúdica y de celebración de las identidades locales (de barrio y de población), y de la valencianidad.

Las Festes de l'Arbret, totalmente abiertas a la participación de los vecinos y vecinas que no están formalmente integrados en las comisiones de fiestas, y de los visitantes forasteros, no solo como público sino como participantes, gozan de una gran popularidad en Altea, en especial entre los colectivos más directamente relacionados con las celebraciones, como los jóvenes o el vecindario del Fornet (barrio de Altea) y de la partida rural de L'Horta y el Barranquet.

7. Salvaguarda

7.a. Protección administrativa: las Festes de l'Arbret gozan de la protección que se deriva de la Ordenanza municipal reguladora de las fiestas mayores de Altea en vigor, aprobada por el Pleno del Ayuntamiento de Altea en sesión celebrada el 4 de septiembre de 2012 y publicada en el *Bulletí de la Província d'Alacant* núm. 183, de 24 de septiembre de 2012.

7.b. Agentes y metodología de transmisión: las Festes de l'Arbret d'Altea se caracterizan por el alto grado de informalidad de los mecanismos de transmisión. No hay una nómina de portadores autorizados que excluya a las personas que no forman parte de las comisiones de fiestas de la participación en las celebraciones, a ningún nivel; como tampoco se realizan ensayos preparatorios de la fiesta, para el adiestramiento de los portadores. La transmisión de las Festes de l'Arbret d'Altea se producen, pues, mediante la incorporación directa al colectivo de personas portadoras de los diferentes *arbrets*, en el contexto de la celebración de la fiesta.

7.c. Otras acciones de salvaguarda: las comisiones festeras potencian la transmisión de las Festes de l'Arbret mediante la institución del *arbret* pequeño o de los niños. Estos niños se incorporan a la fiesta de la mano de sus padres después de haber sido espectadores y acompañantes infantiles.

7.d. Identificación de riesgos y diagnóstico: Las Festes de l'Arbret d'Altea no se encuentran en la actualidad expuestas a riesgo de desaparición por falta de popularidad o de participación ciutadana. De la misma manera, una intensificación en las regulaciones medioambientales podría poner en peligro la continuidad de la fiesta, de producirse una prohibición absoluta de la tala de los chopos.

Por otra parte, las comisiones festeras, Ayuntamiento y Amics de l'Arbret trabajan en estrecha colaboración para controlar cualquier riesgo que amenace con la desvirtuación de las fiestas, como el que podría derivarse de los excesos en la ingesta alcohòlica. También se perciben algunos riesgos que podrían afectar negativamente a las fiestas, como podrían ser los derivados de la masificación de las celebraciones; de la tentación de su turistificación; de la pérdida del protagonismo del traslado del *arbret* frente otros elementos de la fiesta, como el lanzamiento de agua; o de la intrusión en las fiestas de otras manifestaciones festivas de carácter privado, sin significación comunitaria, como las despedidas de soltero.

7. e. Objectius, estratègies i accions proposades per la salvaguarda
– Es considera necessària l'obtenció d'una protecció jurídica patrimonial de les Festes de l'Arbret per contribuir a la seua salvaguarda i perduració, enfront de qualsevol risc que amenace la seua continuïtat.

– Cal impulsar una adequació de les normatives reguladores en matèria de tals per tal de permetre la tala de xops per a la celebració de les Festes de l'Arbret.

– S'ha de fomentar la plantació de xops per part de les comissions festeres i els Amics de l'Arbret.

– Cal establir zones de plantació de xops al terme municipal on s'assegure la possibilitat de tallar exemplars anualment per a l'Arbret de Sant Joan, l'Arbret de Sant Roc i l'Arbret de Sant Lluís.

– S'ha de potenciar la participació activa de la dona, que ja té accés ple a la celebració de la festa, en especial pel que fa a l'exercici del rol de dona portadora de l'arbret.

– Convé promoure l'estudi de les Festes de l'Arbret, amb l'objectiu d'identificar els elements immaterials, mobles i immobles que han estat tradicionalment parts integrants, i d'establir proteccions específiques d'aquells que tinguen rellevant valor patrimonial i que no siguen beneficiaris en l'actualitat de cap règim de tutela.

– Cal fomentar entre el públic assistent l'acció d'agafar-se a l'arbre o de portar l'arbre durant el trasllat com a fet cabdal de la festa.

– S'ha de subratllar la singular rellevància de la presència de la xirimita i el tabalet, de la interpretació de *Portar l'arbret*, i del berenar amb productes de la gastronomia popular local.

– És necessari un protocol de supervisió periòdica de l'estat de les maromes de cànem utilitzades per la plantà de l'arbret.

– S'han d'establir i d'aplicar protocols de seguretat en el tallament, el transport i la plantà de l'arbret.

– Cal establir un protocol que permeta debatre qualsevol projecte d'innovació abans de la seua implementació, dins les comissions festeres, amb la participació de l'Ajuntament, d'Amics de l'Arbret, i de la societat civil alteana en general.

– Convé impulsar la promoció i difusió de les Festes de l'Arbret, dins i fora d'Altea.

– Interessa establir mecanismes de comunicació periòdica i de cooperació cultural entre els tres arbrets que se celebren a Altea.

– És d'interés estratègic l'impuls de l'establiment de contactes amb altres llocs on se celebren festes arbòries semblants a les Festes de l'Arbret d'Altea.

7. e. Objetivos, estrategias y acciones propuestas para la salvaguarda
– Se considera necesaria la obtención de una protección jurídica patrimonial de las Festes de l'Arbret por contribuir a su salvaguarda y perduración, ante cualquier riesgo que amenace su continuidad.

– Es necesario impulsar una adecuación de las normativas reguladores en materia de talas para permitir la tala de chopos para la celebración de las Festes de l'Arbret.

– Se ha de fomentar la plantación de chopos por parte de las comisiones festeras y Amics de l'Arbret.

– Es necesario establecer zonas de plantación de chopos en el término municipal donde se asegure la posibilidad de cortar ejemplares anualmente para el Arbret de Sant Joan, el Arbret de Sant Roc y el Arbret de Sant Lluís.

– Se ha de potenciar la participación activa de la mujer, que ya tiene acceso pleno a la celebración de la fiesta, en especial al ejercicio del rol de mujer portadora del *arbret*.

– Conviene promover el estudio de las Festes de l'Arbret, con el objetivo de identificar los elementos inmateriales, muebles e inmuebles que han sido tradicionalmente partes integrantes, y establecer protecciones específicas de aquellos que tienen relevante valor patrimonial y que no sean beneficiarios en la actualidad de ningún régimen de tutela.

– Es necesario fomentar entre el público asistente la acción de cogerse al *arbret* o de llevar el árbol durante el traslado como hecho caudal de la fiesta.

– Se ha de subrayar la singular relevancia de la presencia de la xirimita y el tabalet, de la interpretación de *Portar l'arbret*, y de la merienda con productos de la gastronomía popular local.

– Es necesario un protocolo de supervisión periódica del estado de las maromas de cáñamo utilizadas para la *plantà de l'arbret*.

– Se han de establecer y aplicar protocolos de seguridad en la tala, el transporte y la *plantà de l'arbret*.

– Es necesario establecer un protocolo que permita debatir cualquier proyecto de innovación antes de su implementación, dentro de las comisiones festeras, con la participación del Ayuntamiento, de Amics de l'Arbret, y de la sociedad civil alteana en general.

– Conviene impulsar la promoción y difusión de las Festes de l'Arbret, dentro y fuera de Altea.

– Interesa establecer mecanismos de comunicación periódica y de cooperación cultural entre los tres *arbrets* que se celebran a Altea.

– Es de interés estratégico el impulso del establecimiento de contactos con otros lugares donde se celebran fiestas arbóreas parecidas a las Festes de l'Arbret d'Altea.